

ACTA COMPARATIONIS LITTERARVM VNIVERSARVM.

ZEITSCHRIFT FÜR VERGLEICHENDE LITTERATUR.

JOURNAL DE LITTÉRATURE COMPARÉE.

FOLHAS DE LITTERATURA
COMPARATIVA.

GIORNALE DI LETTERATURA
COMPARATA.

PERIÓDICO DE LITERATURA
COMPARADA.

JOURNAL OF COMPARATIVE LITERATURE.

TIDSKRIFT FÖR JEMFÖRANDE
LITERATUR.

TIJDSCHRIFT VOOR VERGELIJKENDE
LETTERKUNDE.

TIMARIT FYRIR BÖKMENTA
SAMANBURDH.

ÖSSZEHASONLÍTÓ IRODALOMTÖRTÉNELMI LAPOK.

Miserym est et vile problema, vnivs tantvm nationis scriptorem doctvm esse; philosophico quidem ingenio hic quasi terminvs nullo pacto erit acceptvs. Tale enim ingenivm in tractando fragmento (quid aliud quam fragmentvm est natio quaeque quamvis singvlarissima?) acqviescere non potest.

SCHILLER. (Epistola ad KÖRNERVM.)

FVNDATEORES ET EDITORES: SAMUEL BRASSAI & HUGO DE MELTZL.

Socii operis :

Abshoff E., Münster.	Fraccaroli G., Verona.	Mistral F., Maillane.	Storek W., Münster.
Mme Adam E. (J. Lamber), Paris.	Gierse A., Naumburg.	Mitko E., Cairo.	Van Straalen S., London.
Amiel Frédéric, Genève.	Gwinner W., Frankfurt a/M.	De la Montagne V. A. Antwerpen.	Strong H. A., Melbourne, (Australia, Victoria).
Anderson R., Madison, Wis.	Hart H., Bremen.	Nerrlich P., Berlin.	Szabó K., Kolozsvár.
Avcnarius R., Zürich.	Hóman O., Kolozsvár.	Olavarria y Ferrari E. México.	Szamosi J., Kolozsvár.
Baines J., London.	Jakudjsian Werthanas, Brassó (Constantinopol).	Óman V., Örebro (Sverige).	Szász Károly, Budapest.
De Beer T. H., Amsterdam.	Imre S., Kolozsvár.	Patuzzi G. L., Verona.	Szilágyi Sándor, Budapest.
De Benjumea N. D., London.	Ingram J., London.	De Peñar B. L., (La Rivera). Granada.	Szilasi G., Kolozsvár.
Benthien P., Valparaiso. (Chile.)	Joehumsson M., Rejkjavik.	Phillips jr. H., Philadelphia.	Szongati K., Szamos-Ujvár.
Bergmann F. W. Strassburg.	Kanitz A., Kolozsvár.	Podhorsky L., Paris.	Teichmann A., Basel.
Betteloui V., Verona.	Katscher L., London.	Pott A., Halle a/S.	Teza E., Pisa.
Biadego G., Verona.	Pse Koltzoff-Massalsky H., (Dora d'Istria), Firenze.	Rapisardi M., Catania.	Thiaudière E. Paris.
Bozzo G., Palermo.	Körber G., Breslau.	Rolland E. Aunay sous Auneau.	Thorsteinsson S., Rejkjavik.
Butler E. D., London.	Mrs Kroecker-Freiligrath London.	Rollett H., Baden (b. Wien.)	De Török A., Kolozsvár.
Cannizzaro T., Messina.	Kürschner J., Berlin.	Sabatini F. Roma.	V. Walther P., St. Petersburg.
Carrion A. L., Malaga.	Lindh Th., Borge.	Sanders D., Alt-Strelitz.	Wagner M., Leipzig.
Cassone G., Noto (Sicilia).	De Maza P., Cádiz.	Scherr J., Zürich.	Volger O., Frankfurt a/M.
Chattpádháya Nisi Kánta Paris (Calcutta.)	Mainze B. L., Cádiz.	Schmitz F. J. Aschaffenburg.	Várady Antal, Rózsa-Puszta.
Conte Cipolla F., Verona.	Marc F. London.	Schott W., Berlin.	Wenzel G., Dresden.
Dahlmann B., Leipzig.	Marzials Th., London.	De Sanches Principe DI Galati, Palermo.	Wernecke H., Weimar.
Dederding G., Berlin.	Mayet P., Tokei (Yédo.)	Staufe-Simiginowicz L. A., Czernowitz.	Weske M., Dorpat.
Diósi A., London.	Mercer P., Melbourne.	Sterio P., Messina.	Wessely J. E., Leipzig.
Espino K. A., Cádiz.	Milelli D., Milano.	Stempel M., Berlin.	Whitehead Ralph Kildrummy (Scotland).
Falck P., Reval.	Minckwitz J., Leipzig.		Wolter E., Moskau.
Farkas L., Kolozsvár.			Miss Woodward A. (Forestier A.) Philadelphia.
Felméri L., Kolozsvár.			Miss Zimmerh H., London.

Sämmtliche artikel der ACLV, eines polyglotten halbmonatlichen organs, zugleich für höhere übersetzungskunst und sogenannte weltliteratur, sind original-beiträge, deren nachdrucks-, bez. überseztungsrecht vorbehalten bleibt. — Im rein-literar. verkehr der ACLV sind alle sprachen der welt gleichberechtigt. Beiträge in entlegeneren idiomem wolle man mit interlinearversion, in einer der XI welsprachen, event. auch transcription, versehen.

KOLOZSVÁR

BUREAU: FÖTÉR 30. (HONGRIE).

LONDON

TRÜBNER AND Co. AMERICAN, EUROPEAN AND ORIENTAL LITERARY AGENCY. 57, AND 59, LUDGATE HILL. © BCU Cluj

Sommaire des Nos LXXXVII & LXXXVIII. VAJDA, Bergmann F. W. új allitteráció teoriájának jelentősége stb. p. 99. — Vom sprachunterricht. p. 114. — Symmiktá: The London Folk-Lore Society. p. 126. — Volkslieder der Transilvanisch-ungarischen Zigeuner. Inedita. NF. III. Correspondance. 50—51.

BERGMANN FRIDRIK VILMOS

ÚJ ALLITTERÁCIÓI THEORIÁJÁNAK

JELENTŐSÉGE ÉS ALKALMAZÁSA

KÜLÖNÖSEN AZ EDDABELI ATLAMÁIRA.

Az ALLITTERATIO tudvalevőleg az ó-german költészet általános jellege. Valamennyi ó-german költemény az ismeretes epikai hosszú-sorban (epische langzeile) van szerkesztve. Az allitteratio mibenlétét és gazdagságát a kitünő tudós Rask mutatta ki legelőször rendszeresebben; ez alapon állanak az őt követő utódok, kivéve a már 1870 óta elhunyt heidelbergi tanárt Holtzmann Adolphot „Die aeltere Edda“ szerzőjét és a jelenleg is élő eddistak legkitünőbbjét Bergmann Fr. Vilmost. Azonban Holtzmann eltérő nézetei ezen a specialis téren nem voltak korszakot alkotók.

B. az allitterációra nézve új teoriát állítván fel, egészen eltér az eddigi felfogásoktól és magyarázatoktól. Ezt az új teoriát, mely 1875-ben*) megjelent egy művében, fájdalom csak alkalmilag, van közzétéve, magyarázni, az ó-izlandi költészetre főleg az Atlamálra alkalmazni, nagy fontosságát jellemezni, értekezésem feladata.**)

*) Bergmann Fr. V. „Vegtamskvidha“ (Weggewohnt Lied) stb. Strassb. 1875. 15. és köv. lapj.

***) Jelen dolgozat egy terjedelmesebb dolgozat javított kivonata, mely eredetileg a kolozsvári egyetem által 1879—80-ban kihirdetett így cz. pályázat folytán keletkezett: „Mutattassók

Mielőtt B. ujitását ismertetném, nem lesz fölösleges, a régi teoriát minél rövidebben érinteni, hogy ez alapon a szellemes B. előnyei, összevetve a régivel, annyival inkább kitűnhessenek. Megjegyzendő, hogy B. teoriáját még eddig senki se fogadta el, sőt senki se alkalmazta, a kolozsvári iskolán kívül.

I.

Jelesen RASK ERASMUS CHRIST „Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprag, (Kjöbenhavn. 1811.) czimű dán nyelven írt műve óta, uralkodott a különben régi nézet, hogy valódi allitteratiót, csak az azonos mássalhangzón és magánhangzón kezdődő szók alkothatnak. E szabály szerint tehát e példában (Akv. 2):

Drukku thar drottme gir | -en dlijendr thegdhu vin i valhollu | wreidhi tásk their Húna stb.

az első sorban a *d*, a másodikban a *v* rímelne.

Később Rask Afzelius A-nak ajánlott, svéd nyelven írt nyelvtanában*) (f. műnek átdolgozása) ugyanazon elveket vallja, de már kibővítte, részletesebben.

ki Bergmann Fr. V. allitteratio teoriájának jelentősége az ó-german, jelesen ó-izlandi költészetre nézve.“

*) Anvisning till Isländskan eller Nordiske Fornspråket, från Danskan . . . omarbetad. Stockholm (Grahns) 1818. p. 249—275.

*) Rask az id. h. a 486—489. pontok alatt adja elő nézeteit, melyekkel ugyan régibb skandináv philologusok vállán áll, mindenekelőtt az Islandiakén, kiknek elveit már Wormius (Literatura Runica, Hafn. 1636. in 4-o. 1651. in-fol.) terjesztette a tágabb tudós világban. Innen merítette Percy is Plowmanhoz írt essayében az adatokat. R. az allitteratio definitióját szóról szóra így adja i. h. 250 l.: *Alliterationen består deruti, att i de två sammanhörande raderna (af suffjördhúngr) förekomma tre ord, de två böra finnas i den första, och det tredje i början af andra raden.*

Ily alapelvből indult ki Rask, kinek az allitteratio egyszerűen *bokstafsrim* azaz *betürim*.

E theoria azonban Bergmann szerint elhibázott, ki említett művében reformját adja, mely szerint Rask és követői theoriája azért téves, mert a mássalhangzók után álló magánhangzókat nem vették figyelembe. A valódi allitteratio *csupán* csak a rokon előrimmel (anlaut) kezdődő szók között létezik, azaz: a szók elején levő azonos mássalhangzók, a közvetlen mellettök fekvő magánhangzókkal *együtt* teszik a valódi allitteratiót.

Hozzuk fel pl.

Am. 76, 1:

Brá *tha barnoesku* | broedhra in kapps vinna
skiptit skapeliga | skar hón á halls badha

Akv. 22, 2: 22. II, sor.

blódhukt, ar brlósti | skorit baldríða stb.

Héliand (Heyne) 4302. sor.

godes engilos | thie far imu gegiuwarde
simlun sintun; | sie it ók giseggian ni mugun
te wáron mid iró wordun | hwan that giwer-
dhan skuli stb.

E három példából világosan kitünik B. ujtításának mibenléte. E szerint alliterálnak:

Atlamá. brá . . . bar | broe . . .
skip . . . skap | skar . . .
Atlakvidha. bló . . . brió | bal . . .
Héliand. gód . . . gil | gim . . .
siml . . . sinl | segg . . .
wár . . . word | werdh . . .

E tétel után Bergmann az allitteratio három nagy osztályát különbözteti meg, elnevezvén azokat saját maga alkotta szókkal, melyek már magokban is nagy nyereségnek tekintendők; a mennyiben a tudomány terén a complicáltabb viszonyok tömkelegében rendet csinálni kétségenkívül a legnagyobb érdem, melyet, új igazságok felállítása mellett, szerzhet valaki magának:

A. *Anlautende allitt.* (Előrim), a szók elején. B. *Inlautende allitt.* (Középrim),

(assonanz) a szók belsejében. C. *Auslautende allitt.* (Végrim), a szók végén.

B. szerint eleinte csak az azonos magánhangzói előrim volt meg, de később a nem azonosokat is kezdték rimelni. *)

Jelen értekezés csak A-ra szorítkozik.

Előrim (anlautende allitt.) a szó előtagján; innen a gyökrim nevezet. A norroenában, de az összes ó-german költészetben a leggazdagabb ez a főosztály. Az előrim α) magánhangzói és β) mássalhangzói: ezek ismét feloszthatók:

1. Hármas előrim, ez a leggyakoribb neve az előrimnek. Magánhangzói hármassalhangzói: ezek ismét feloszthatók:

1. Hármassalhangzói hármassalhangzói: ezek ismét feloszthatók:

pl. Atlamál. 10, V.

fár er full-rynninn | far thu i sinn annat.

2. Kettős előrim, a hármassalhangzói hármassalhangzói után a leggyakoribb, midőn egy studhil hiányzik (a sor első feléből. *) Ez is α) magánhangzói és β) mássalhangzói lehet. pl.

Magánhangzói kettős előrim. Atlamál 77, I.

Yfir vadhumk ganga | Atla til segja.

Mássalhangzói kettős előrim. Atlamál 4, III.

foru tha sídhan | sendimenn Atla.

3. Keresztes előrim. Egyike a legszebbeknek. Két változatban fordul elő. α) tisztán mássalhangzói keresztes előrim. Ez is több változatban Schema a . . . b. | a . . . b. pl. Atlamál. 81, I.

Másrészt kérdés: vajjon nem áll éppen megfordítva a dolog?

*) Megjegyzem, hogy nem a sor rövidege okozza az egyik mellékoszlop hiányát, miként Rask mondja; mert hiszen az ó-german költészet általános versalkata az ismeretes epikai hosszúsor. Hanem a költő határozza azt meg, és az hogy, mily situatiót, mit akar a rhythmusi festéssel ecsetelni.

Barna veiztu thinna | biðhr sér fár verra
a... b. | b... a. pl. Atlamál. 53, I.

Hliótt áttum sáaldan|siz komt i handr ossar

β) mássalhangzói és magánhangzói keresztés előrim. Schema a... b. | b... a. pl. Atlamál 49, II.

that **brá** um alt **annat** | er **unnum** **börn**.
Giuka.

Lachmann (Hildebrandlied, p. 136) határozottan tagadja, hogy a norroenaban a „verschränkte oder überschlagende allitt.“ leteznék. De az eddig felállított főés alaposztályokból, még inkább az e dolgozathoz csatolt táblázatból kitűnik, hogy minden egyes Edda-dalban fordul elő és pedig többféle változatban. Lachmann nézete tehát semmi esetre sem érvényes.

A régi osztályokhoz, melyeket a B.-féle modificált keretben éppen bemutatunk, járul még két új osztály (4 & 5):

4. *Anklingende allitteratio*, mely elnevezés és osztály a kolozsvári iskolában már a Heliandeladásokban és később az Edda-dalok krit. olvasása közben állítattott fel; igen sok változatban létez és abban áll, hogy a rendszer hármas előrimen vagy némelykor létező keresztés előrimen kívül, ugyanazon sorban még egy kettős előrim szerepel. A változatok nézetem szerint a következők:

a) a... a... b | a... b pl. Atlamál 86. III.

Veginn var tha atli | var thess skamt bidha.

b) a... a... b | b... a Atlamál 70. III.

tré tekr at hnigga | ef höggr tág undan.

c) a... b... a | a... b. pl. Atlakvidha. 39. IV.

broedhr sina berhardha | ok bri svása.

d) b... a... a | b... a pl. Atlamál 31. II.

mælti hón viðh vinga|sem henni vert thótti

e) b... a... a | a... b pl. Atlamál 45. IV.

fylgdhi sadhr slíku | sagdhi hón num fleira.

Rhythmusi ecsetelés*) szépségére nézve méltó külön felemlítésre az idézett előadásokból a Héliand 4319 sora, mely ritkítja párját és az itt tárgyalt osztályhoz sorozható mint külön f. osztály. M. szerint mindezek a tünemények a húr-rez-gés, szívárvány stb., tehát egyrészt a physika, másrészt az optika tüneményei-nek tökéletes analogonjai.

Than thorrót thiu thiod | thurb that
gethwing mikil.

Itt egyetlen sorban 7 egymásután következő ütemben a *th* dentalis aspiratával való ismétlés által, a költő a situationnak (pestis rajzolása) megfelelően, a nehéz szuszogást, a kint, a különböző magánhangzók-kal a jajgatást, a mélyebbekkel a hör-gést és az egymásután gyorsan, ütemről ütemre következő előrimmel, a dögvészben egymásután elhullókat érzékelteti. Vajjon kitűnnék vagy érzékelhető volna-e a sor szépsége, ha B. álláspontját nem ismer-nők? Aligha; s így vagyunk a többi so-rokra nézve is. — Részemről a f. 3 fő osztályt megtoldanám még egy másik alosztálylyal, mely a 3 főosztály bárme-lyikében szerepelhet:

5. *Disjunctiv előrim*. Előfordul gyak-ran az az eset, midőn az előrimes kettős mássalhangzók ugyanazon hangzóval dis-junctive (ellentétesen, megfordítva) rimel-nek. pl. Atlamál 39, III.

hirdha ... | hraedha

Ezt főosztályul véve ismét három al-osztályt különböztetek meg.

a) Hármas előrim egy ellentétessel.
pl. Atlamál 18, II. **frágu froeknan | fiör**

b) Hármas előrim két ellentétessel.
pl. Atlamál 32, III. **galgi görvallan | gridh**

c) Kettős előrim egy ellentétessel.
pl. Atlamál 24, I. **glaurm | geira.**

*) MINCKWITZ. Lehrbuch der rhythmischen malerei. 2. auf. Leipz. 1858.

Látható, hogy a *metathesis* phonologiai szerepe is csak ezen a tüneményen alapulhat. (M.)

A disjunctív kettős mássalhangzói előrím-ből fejlett a „középrím“ (assonancz), ebből pedig a végprím. De ez már B. és C.-hez tartozik, mint a melyek jelen dolgot keretén kívül esnek.

II.

A magyarban az előrím egyáltalában gyakori, a népdalok, népies mondások és példabeszédek és kivált közmondások leggazdagabbak ebben a tekintetben is.

Uj tudományos hypothesis életrevalóságának legbiztosabb ismertető jele az, mikor általános alkalmazása mintegy magától jön. Igen jellemzi tehát ezt az új theoriát, hogy bármely nyelvre is könnyen alkalmazható. Ezt bebizonyítandó, legyen szabad hazánk zengzetes nyelvnek aranyát szintén erre a Bergmann-féle próbaköre tenni.

„Pannonia megvet.“

Felvedeth adtad fejr lovan
És fivedeth aranyos féken.

továbbá:

Kelenföldén a Dunán el-kelének*)
Az cseken ök csekének
Az thethemben el fel-thethőnek.

„Bezerédi nótájában“**) az alliteratio szépségében, teljességében, zengzetességében ritkítja párját e néhány sora a kuruczdalnak IMRE S. figyelmeztetése szerint:

Sárvár alatt sűrű berek a csere:
Leskelődő labanczokkal van tele;
Sűrű berek még sínes annyi levele
Mint a mennyi, lompos labancz bújt bele.

*) Az igekötők rendszerint nem vétetnek az alliteratio alkalmával figyelembe, csak a tiszta gyökök.

**) *Tholy Kálmán*. „Adalékok Thököly és Rákóczykor irod. tört.“ II. 184 l. (Budapest 1872.)

A teljes előrímén kívül az első sorban igen szép középrím, az utolsó sorban igen szép *anklingende* előrím.

továbbá ugyanebben a dalban:

A Rávában vértül híznak a halak
Véres vízben egymás tátogatnak.

továbbá:

Dicsérgetik Bezerédit, Balogot
Hogy nekik olly rakott asztalt rakatott.

Petőfinél a rhythmusi ecsetlést mutató gyönyörűen alliteráló sorokat találhatni. pl.

„Hejh Büngözsdi“ stb. cz. költ.

Hőhér kössön hurkot átkozott nyakadon!

„Ki a szabadba,“ teljes keresztes előrím. a... b | b... a

Ki a szabadba! látni a tavaszt
meglátni a természet színpadát stb.

továbbá:

Ki volna énekesnők! köztetek
merész, versenyre kelni ő vele.

továbbá:

megannyi páholy mindenik bokor
a melyben ülnek ifju ibolyák
Miként figyelmes hölgyek hallgatván
a primadonna csattogó dalát.

továbbá:

A kösziklák, e vén kritikuskok
Maradnak csak kopáron, hidegen.

Számtalan más példákban nem is szükséges külön kijelölni „Rég veri már a magyart a teremő“ cz. költ.

Hadd szorítsam két kezemmel szívemre,
Hadd szíjam ki édes lelkét csókkal.]

„Virít a kikivics...“

Süt a nap sugára
Halovány orcámra;
Sütni fog ma holnap
alacsony síromnak
Kis Jecrosztfájára.

„Vándordalok.“

Vándorlom a világot
végetlen utakon.

továbbá:

mert lépteim tetézvék
Butornak terhivel.

Legszebben mutatkozik az allitteratio némely népdalban, kivált közmondásokban és talánybeszédekben. Így pl. kereszties előrim. a...b | b...a

KRIZA „Vadrózsák.“ I. k.

I. Karcsu termetű virágom
tölled várom boldogságom.

továbbá:

II. Mongya virág virágnak
Várja végit világnak. stb.

továbbá:

III. Árva bornyu anyátlan
Pusztá pajta, földetlen,
Három verébknek hát szöme
Szenes csutak feteke.

IX. Elöl menyen fényecske
Után menyen fejérke
felbogozott farkával.

XXII. fehér egyház fellábon dll.

XXVII. Menyén a medve, morog a mája.

CIV. Hegyen menyen henderi
Hátán viszi kenderit;
Ha nem szánnám henderit
Meggyujtanám kenderit.

Ugyancsak a „Vadrózsák“-ból közmondások:

Kásának nem kell tollóját keresni,
Ne áss méjjen, mett beletörök az á sod.
Addig kell hántani a hássat, a mig jól hámlik.

Más közmondásokban. pl.

Száz szónak is egy a vége.
Szakállas szolgának szó is vereség.
Szegény ember szándékát
boldog Isten bírja.
Várt leány, várat nyer.
Bagoly is bíró barlangjában.
Szeme szörébe szoktak kaparni.
Sem füle, sem farka.

ERDÉLYI „Népdalok és mondák“-jában.

228. Adjon Isten:

bort buzát, egészséget
országunkban békességet.

261. Pej paripám patkószege de fényes,
Korcsmárosnének szöke lánya de kényes
Száz talléros arany függő fülében
Száz forintos selyem kendő kezében.

382. Érik eső szép csendesen csepereg.

Mindezekből a példákban világosan látható, hogy a magyar népnél is meg volt az előrim, de maig is megvan, kivált népdalokban, gyermek mondókákban pl. az ismeretes egyedem, begyedem kiskendőben stb. és éppen a sok zenével teli népies rhythmus teszi kellemessé és játszívá a népdalok menetét. Ezekről azonban Arany János „A magyar versidomról“ cz. különben korszakot alkotó értekezésében azt mondja „a gyér nyomok feltűntetésével nem akarom bizonyítani, hogy a betűrim (sic!) nálunk valaha uralkodó volt; de hogy a magyar rhythmus is fölvette olykor (sic!) s általa a hangsúly erősbödést kapott, világos.“ Az allitteratio oly általános jellegéről, mint ez az ó-izlandit jellemzi, a magyarban bizonyára szó sem lehet, de csak — ma, t. i. a közép- és uj magyarban. Mert hogy ebben a tekintetben mily erőteljes primär költészetnek tekinthető még csak a rokon közép-kún, azt világosan mutatja a Codex eumanicus több helyen, jelesen (az ACLV. 1878 863 verses részletnek bizonyította) következő quaternarióban:*)

Biti bití bitidim
Bes agacka bitidim
Konesim guardim
Bekin Beki cirmadim.

De valamint igen szép zenei rhythmust mutat az allitteratio óvatos használata, ép oly idegenszerűvé válik annak tulságos és erőltetett alkalmazása a magyarban is, mint minden modern nyelvben.

A latin és görög remekírók műveiből is egész sorozata található az előrim szebbnél szebb példáinak. E tekintetben a latin classikusok közül talán Plautus**)

*) Téves nézetekre a magyar allitteratioról már Schorr V. figyelmeztetett a berlini akademiában.

**) Frid. Lindemannus. T. M. Plauti Comediae tres Captivi. Miles glor. Trinum. Lipsiae. 1864.

áll első helyen. Comoediái hemzsegek a szebbnél szebb előrímeiktől. „Miles gloriosus“ bevezetésében mindjárt így kezdi:

**Curate ut splendor meo sit eluideo clarior
Quam solis radii esse olim, quom sudumst, solent:
Ut, ubi usus veniet, contra concerta manu
Praestingat oculatorum aciem acri in acie hostibus.**

A görög class. költők közt jelesen Homeros az „Ilias“-ában nyújt szebbnél szebb előrímeiket Bergmann értelmében I. 179, 255, 128, II. 485, 682 stb.) Rendszeres nyomozásokat csak a class. philologusok indíthatnának meg Bergmann aegise alatt.

III.

Az Eddadaloknak egy teljes szövegű kiadása, mely csak Holtzmann és Bergmann régibb elvei alapján volna szerkesztve, maig sincsen. Az Atlamál első részének conjecturált hosszú sorokban irt szövegét, (aesth. krit. fejtegetéssel.) még csak az ACLU adta (No. 79 & 80. 1880.)

Jelesen az ugynevezett hősdalok közül még egy se volt eredeti szövegében egy közölve a hogy kellene.

B. az Edda dalokat cyclusokra osztja fel, természetesen egy Atlicyclust is különböztetvén meg, melynek élére a 2-ik Grudhrundalt teszi. Régibb editiókban a dalok a B. óta már többé sehogy sem igazolható rendszer alapján egymásután vannak rövid sorokban szerkesztve, s így nem esoda, hogy az Atlamál, mely a legősibb dalok egyike, az Atlakvidhával együtt a gyűjtemény végére jutott. Pedig már az ed. princeps nem hiába tartotta a legrégebb költemények egyikének éppen az Amt.

Felosztásom az Atlicyclust illetőleg elüt a B. felosztásától is.

És éppen az okból egyfelől, mert az Atlidalok legódonszerűbbike az Atlamál és másfelől mert reánk nézve annyival fontosabb, mivel Attila dicső hun király végnapjainak leírásával foglalkozik, vá-
1681

lasztottam B. theoriája alkalmazásának alapul. Legyen tehát szabad: sor és str. számok összeállításával B. theoriáját az Atlamálra alkalmazva feltüntetni. (Az arabs szám a strophát, a római szám pedig a sort mutatja.)

XXIII. ATLAMÁL (102. str.)

A. Magánhangzói. a) hármás előrím.

1, I. 1, II. 2, II. 5, I. 9, II. 13, I. 13, IV. 14, II. 14, IV. 19, II. 21, II. 23, IV. 27, IV. 29, II. 32, II. 39, IV. 41, III. 42, II. 43, I. 44, I. 50. II. 50, IV. 51, IV. 55, I. 59, V. 61, II. 66, IV. 68, I. 68, III. 69, I. 72, I. 80, III. 83, V. 91, I. 95, IV. 97, II. 97, IV. 99, IV. 101, II. 102, II. Összesen 40.

b) kettős előrím.

40, II. 42, I. 44, III. 46, IV. 51, II. 66, II. 70, IV. 77, I. 78, IV. 93. I. Össz. 10.

B. Mássalhangzói. b) hármás előrím.

1, II. 1, IV. 2, II. 2, III. 2, IV. 3, I. 3, II. 3, III. 3, IV. 4, I. 4, II. 5, II. 6, I. II. III. IV. V. 7, II. 8, I. II. III. 9, I. IV. 10, I. II. III. IV. V. 11, I. IV. 12, II. III. 13, II. III. 15, II. III. IV. 16, II. III. IV. 17, I. II. 18, II. III. 19, I. III. IV. 27, II. III. 28, I. II. III. 29, I. III. IV. 30, I. III. IV. V. 31, III. IV. 32, II. 33, II. III. 34, II. III. 35, I. II. 36, I. II. IV. 37, I. III. IV. 38, I. II. 39, I. II. III. 41, II. IV. 43, II. III. 44, II. IV. V. 45, II. III. 46, I. III. 47, I. II. 48, III. V. 49, I. IV. V. 50, I. III. 51, I. 52, II. III. 53, II. III. 54, II. III. 55, II. III. 56, III. IV. 57, II. III. 58, III. IV. 59, I. II. IV. 60, I. IV. 61, IV. 63, I. II. III. IV. 64, I. II. 65, II. IV. 67, I. II. III. IV. 68, II. IV. 69, II. III. IV. 70, I. 71, I. II. 73, I. II. III. IV. 74, I. II. III. 75, II. III. IV. 76, I. II. 78, I. II. III. 79, IV. 80, II. IV. 82, I. II. III. 83, I. II. IV. VI. 84, I. III. 85, I. II. III. IV. 86, I. II. 87, I. III. 88, III. 89, I. II. 90, II. 91, IV. 92, I. II. V. 94, II. III. IV. V. 96, II. IV. 97, III. 98, I. II. III. 99, II. III. 100, I. 100, II. III. 101, IV. 102, I. IV. — Össz. 212.

b) kettős előrím.

4, III. IV. 5, IV. 7, III. IV. 9, III. 11, II. III. 14, I. III. 15, I. 16, I. 23, I. III. 24, II. 25, III. 32, I. 33, I. 34, I. IV. 36, III. 37, II. 38, III. 40, I. 41, I. 42, III. 46, II. 47, III. 48, I. II. 48, III. 50, V. 52, I. IV. 54, I. 55, IV. 56, I. II. 57, I. IV. 58, I. II. 60, III. 61, I. III. 63, I. 65, III. 66, I. 70, II. 71, III. 72, II.

76, III. 77, II. 77, III. 79, I. 79, III. 80, I. II. 83, III. 84, IV. 86, IV. 88, I. II. 90, I. II. 91, II. III. 93, III. IV. 95, I. II. III. 96, I. III. 97, I. 99, I. 101, III. 102, III. — Össz. 78.

c) Keresztes előrím. a...b | a...b.

5, III. 7, I. 27, I. 31, I. 45, I. 48, IV. 54, V. 60, III. 65, I. 69, V. 71, IV. 75, I. 76, IV. 81, I. 82, IV. 90, IV. 101, I. — Össz. 17.

a...b | b...a

12, I. 30, II. 38, IV. 47, IV. 49, II. 51, III. 53, I. 54, IV. 60, V. 66, III. 94, I. — Össz. II.

d) Anklingende előrím.

aab	ab	77, IV. 84, II. 86, III.	= 3.
aab	ba	70, III.	= 1.
aba	ab	21, I. 92, III.	= 2.
baa	ba	18, I. 31, II. 93, II.	= 3.
baa	ab	45, IV. 59, IV. 87, II. 87, IV.	= 4.

Disjunctiv. a) hármás előrím. 1 disj

4, II. 8, IV. 10, II. 13, III. 16, IV. 18, II. 29, III. 30, I. III. 31, IV. 36, IV. 39, III. 44, IV. V. 45, III. 47, II. 53, II. III. 56, III. IV. 59, I. 62, III. 63, III. 67, IV. 69, III. 73, III. 74, III. 75, III. 76, I. 82, I. II. 83, VI. 84, III. 92, III. 66, II. 102, IV. — Össz. 35.

hármás előrím 2 disj.

6, III. 15, II. 32, III. 38, I. 50, III. 84, I. 94, III. — Össz. 7.

kettős előrím 1 disj.

4, IV. 5, III. 14, III. 16, I. 23, I. 24, II. 33, I. 40, I. 41, I. 48, II. 49, II. 50, V. 52, IV. 53, I. 54, IV. 57, I. 61, III. 63, I. 76, III. 77, III. 81, II. 84, IV. 93, III. 101, III. — Össz. 24.

Assonanz. α. teljes.

2, IV. 14, I. 15, IV. 18, I. 38, IV. 31, IV. 50, III. 51, III. IV. 59, II. 67, III. 74, I. 83, IV. 84, III. 95, IV. — Össz. 15.

β. nem teljes.

1, IV. 2, I. III. 3, III. IV. 4, I. 6, IV. 8, I. II. 9, I. 11, I. IV. 19, IV. 20, I. 21, I. 23, I. III. IV. 24, I. 25, II. 27, II. 28, II. 29, I. III. 30, III. IV. V. 33, III. 34, I. II. 36, III. IV. 38, I. II. 39, I. II. 41, II. 43, II. 46, I. III. IV. 48, II. 49, I. III. V. 50, V. 51, I. 52, II. III. 54, III. 56, II. 57, I. 60, IV. 61, III. 62, II. 63, I. II. 65, II. 67, IV. 69, IV. 70, III. 71, I. 73, IV. 75, III. 76, II. 77, IV. 81, I. 83, VI. 90, II. 94, II. 94, V. 98, III. 102, I. 102, IV. — Össz. 74.

Végrím egytagu.

43, I. 44, IV. 50, V. 51, III. 69, V. 85, II. — Összesen 6.

1683

Végrím kéttagu.

36, III. 51, III. — Össz. 2.

Térszúke miatt, a rím, versszakasz és sorok szerint való kimutatásnál, csak az alapul vett Atlamálra szorítkozhatunk, de ugyanezen alapon vannak az összegek kikeresve és összeállítva az itt következő általános táblán is:

BERGMANN THEORIÁJÁNAK
AZ ÖSSZES EDDA-DALOKRA VALÓ ALKALMAZÁSÁT
MUTATÓ TÁBLÁZAT.

Edda dalok cizimei	Stropha szám	Előrím						Középrím	Végrím
		Magán- hangzó	Mással- hangzó	Keresz- tes	Anklin- gende	Ellen- tétés			
1. Vsp.	68	54	184	23	13	19	75	2	
2. Bdr.	14	13	39	4	1	1	16	1	
3. Thkv.	32	42	70	12	4	8	25	3	
4. Hym.	39	34	111	6	1	10	33	2	
5. Ls.	65	20	55	5	3	11	23	5	
6. Hrbli.	60	15	78	13	2	7	19	7	
7. Skm.	42	23	46	5	2	7	31	4	
8. Vfthrm.	55	25	42	18	—	12	41	10	
9. Grm.	54	21	58	4	—	11	44	7	
10. Alv.	36	17	14	1	12	1	37	21	
11. Háv.	163	49	227	48	13	8	151	44	
12. Rth.	49	31	139	14	2	29	32	9	
13. Hyndl.	49	57	128	13	4	21	19	14	
14. Vkv.	41	28	116	12	5	15	30	5	
15. H. Hv.	43	25	97	9	2	21	28	1	
16. H. H. I.	57	39	178	7	—	36	49	4	
17. H. H. II.	50	36	173	7	—	23	29	2	
18. Sfth.									
19. Grp.	53	26	173	11	2	18	40	4	
20. Rm.	26	9	54	5	—	3	21	2	
21. Fm.	44	16	70	6	—	5	23	1	
22. Sdrm.	37	7	55	13	1	9	34	7	
23. Br.	20	15	54	6	—	12	9	5	
24. Gudhr. III.	10	6	32	2	—	2	3	3	
25. Sig.	71	75	185	24	—	21	54	13	
26. Am.	102	51	290	28	13	66	89	7	
27. Akv.	44	25	126	16	7	32	20	10	
28. Gudhr. I.	27	19	86	2	—	9	9	2	
29. " II.	44	23	143	8	—	25	29	1	
30. Hehr.	14	12	40	2	—	5	5	—	
31. Drp.									
32. Oddr.	31	22	94	8	1	15	13	3	
33. Ghv.	22	11	73	3	11	9	5	1	
34. Hmdhm.	30	18	82	6	2	14	15	3	

1684

Hogy aesthetikai, szövegkritikai, rhythmusi tekintetben mily előnyei vannak B. theoriájának, az eddig mondottakból kitűnik.

Egybefoglalva az elmondottakat következő végeredményre jutok, melyet legzélszerűbben 8 rendbeli thesisbe foglalhatok össze:

1) Bergmann nagy érdeme, hogy a magánhangzók és mássalhangzók egyenlő jogosultságát felismerte és kimondotta. Ezek együtt képezhetik csak a valódi rímet, mivel a mássalhangzó magára véve még phonetikailag se létez jóformán, annál kevésbé szerepelhet rhythmikailag.

2) E fontos theoria minden ó-german, sőt általában minden allitterált sorokban irt költeményekre alkalmazható. Ennél fogva sok oly sorban, melyben eddig nem vélték rímet, kimutatható, hogy van. Azaz, ha nincs előrim, lehet középrim.

3) E theoria alapján tűnik ki világosan, az előrim, középrim és a végrím közt való szoros kapcsolat.

4) Az előbbi thesisből következik, hogy éppen ez a kapocs az, mi a rövid sorok egyetlen hosszú sorrá tételét bizonyítja legjobban.

5) Erre Holtzmann és Bergmann igen élesen figyelmeztettek az Edda dalok hosszú sorokban irt interlinearis versiojukkal stb. Két főokból kell e rövid szaggatott sorokat egységeseknek tekintenünk:

α) mert a méltóságteljes alliterált hosszú sor nem tűri az ily rövid 8 soru strophákra osztott szaggatott lyrai szakaszokat.

β) éppen e szaggatottság következtében a rhythmus igen sokat vesz eredeti szépségéből, de sőt nem is igen érezhető.

6) E theoriának alkalmazásából tűnik ki, hogy az ó-izlandiban keresztes alliteratio is létezik, melynek lételeté eddig 1685

tagadták. Van ezenkívül *anklingende, dis-junctiv*, középrim és végrím.

7) E theoria megerősíti azt a tényt, hogy az Atlamál és Atlakvidha mint dalok, melyek a nagy hun király Attilával foglalkoznak, tulajdonképp legődonabbak. Abból az egyszerű tényből melyszerint az Atlamál 102 strból áll és csak 7 végrím van benne, míg az Atlakvidha 44 str. álló dalban 10 végrím fordul elő, azt következtethetni, hogy az Atlamál nemcsak az Atlakvidhával, de a többi Atlidaloknál is ódonszerűbb. Ez a tény is igen megerősíti dr. Meltzl tanár úr hypothesisét a hunno-gót Atli-eposról.

8) Az ó-german költészetben a rhythmusi ecsetlés a maga szépségében csak Bergmann allitt. theoriájának alkalmazása által tűnik ki igazán, mivel ezentul a közérimet is tekintetbe kell vennünk, mutatható ki legelőször tudományosan, hogy kezdetben az előrim, később ebből kifejlődve a középrim és most legujabban a végrím lett uralkodó. VAJDA EMIL.

VOM SPRACHUNTERRICHT.

(Fortsetzung.)

2. Der verf. beginnt mit der kritik der schulmethode, und ich will seine eigenen worte mittheilen:

„1. *La Construction par le procédé vulgaire.*

„Soit à présenter devant une classe une églogue de Virgile.

Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi,
Sylvestrem tenui musam meditaris avena,
Nos patriae fines et dulcia linquimus arva,
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbrá,
Formosam resonare doces Amarylida silvas...

„L'école classique arrache... la proposition à son milieu pour la soumettre à une sorte de dissection anatomique.

„Elle la brise... ou du moins la démonte comme l'enfant son jouet.*) Puis, replaçant ses

*) Mr. G. führt in seinem ganzen buch einen fortwährenden krieg gegen die herge-
1686

éléments dans l'ordre logique, elle en fait une phrase moderne...

Tityre, tu recubans sub tegmine fagi patulae,
Meditaris musam sylvestrem avenâ tenui,
Nos linquimus fines patria et arva dulcia;
Nos fugimus patriam, tu, Tityre, lentus in umbrâ,
Doces silvas resonare Amaryllida formosam...

„Pour enseigner la construction antique, l'école la détruit, la fait disparaître et lui substitue la construction moderne... Au lieu de ramener l'ordre logique à l'ordre naturel, vous ramenez l'ordre naturel à l'ordre logique.“ (Seit wann sind denn „naturel“ und „logique“ entgegengesetzte begriffe?)

„Moyen et but furent ils jamais plus contradictoires? Autant vaudrait... s'exercer à tenir une chaise en équilibre sur le bout de son nez, afin de se fortifier les bras.“ (!)

brachte schulmethode. Dass er manche gebrechen derselben scharfsinnig aufgedeckt hat ist nicht abzuleugnen. Aber wenn er dem scharfsinn auch witz beigessen will, leistet er einen schlechten dienst — seiner sache. Denn witz und scharfsinn sind entgegengesetzte vermögen, und was der eine baut, reisst der andere öfters ein. Hier hat der witz unsern verf. zur inconsequenz und ungerechtigkeit verleitet. Er tut ja mit den phrasen: „ich schreite auf die thür zu“, und „ich nähere mich der thür“, eben das, was er der schule als eine sünde anrechnet. Er „reisst“ das verb aus der mitte heraus, und legt dann die andern bestandteile einzeln hin. Er muss es auch tun, wenn er analysiren will. Eine analyse zerstört (brise) notwendig das ganze. Mr. G. mildert auch gleich darauf seinen ünüberlegten ausdruck und vertauscht ihn mit „zerlegt“ (démonte), was er aber mit dem witze: „wie das kind sein spielzeug“, wieder verdirbt. Nicht „als das kind“, mein herr methodiker, sondern „als der uhrmacher die uhr die er zu repariren... hat.“ Die analyse der schule als einen fehler vorzuwerfen, ist also eine ungerechtigkeit.

Eben so ist es keine sünde, wenn die schulmethode die disiecta membra poetae in anderer ordnung hinstellt. Denn die angeführten verse stellen nicht den gewöhnlichen gedankengang in der lat. phrase vor. Sie sind eben poetische wendungen und ausdrücke, die der erklärer in alltägliche prosa umsetzt, und dadurch dem schüler verständlich macht. Die umstellung ist gerade so gut latein, wie die ursprünglichen verse des dichters.

1687

„2. — La construction par notre méthode.

„Dès la 1-re leçon, dès la 1-re proposition, nous posons la construction antique devant l'élève, nous l'obligeons à penser selon l'ordre naturel et d'y accommoder ses phrases.

„... Reprenons une fois encore mais en latio, notre vieil*) exercice. „Ostium aperio.“

Wie man leicht bemerken kann, hält der verf. dafür dass er in diesen phrasen die richtige, u. zwar die einzig richtige lat. construction (wortstellung eingerechnet) lehrt. Dem ist aber nicht so, denn es ist keine regel, ja nicht einmal ein häufigerer oder gar vorwaltender fall, dass das complément dem verb vorausgehen und das subjekt ihm nachfolgen solle. Und wenn der schüler durch die gleichmässige einrichtung der phrasen abgerichtet sich so etwas in den kopf setzt, hat er falsche begriffe erworben. Aber nicht weniger falsch ist der wahn des verf., der sich weiter so vernehmen lässt: „Le maître a fait penser la classe en latin; il l'a initiée à la construction antique; il l'a familiarisé avec l'ordre naturel... Quelques exercices encore, et l'élève ne pourra construire ses propositions autrement que les anciens eux-mêmes.“

*) Will heissen: abgedroschen, in derber deutscher sprache.

„Le maître jette le premier verbe — Pergo. Puis attaquant la phrase par le complément, et la vivifiant du geste et du voix —

„Pergo Ad ostium pergo.“

„N'y a-t-il pas ici à la fois analyse et synthèse?“ Ja freilich, nur sind sie falsch! Betrachten wir die beispiele:

„Appropinquo	ad ostium appropinquo,
Pervenio	ad ostium pervenio,
Subsisto	ad ostium subsisto,
Apprehendo	ostii ansam apprehendo,
Torqueo	ostii ansam torqueo,
Recludo	ostium recludo,
Vertitur	cardinibus vertitur ostium,
Stridet	cardinibus stridet ostium etc.“

1688

Auf die art geht der „maître“ des verf. mehrere séries mit dem schüler durch, und gelangt bald dazu, dass letzterer den lateinischen Virgil mit der leichtigkeit und dem verständniss lesen wird, als irgend ein buch in der eigenen muttersprache. Glück auf!

Zum schlusse kommt noch ein kurzes kapitel über die „phrases modales,“ die nach Mr. G. mit seinen „phrases relatives“ und „enclitiques“ einerlei bedeuten. Er verweist uns daher einfach auf die schon abgehandelten exercitien.

Das wären also die hauptzüge der „neuen linguistischen methode“, worüber ich so treu als möglich zu berichten gesucht habe. Und es war keine leichte arbeit, denn ein vollständiges system, „sérienbuch“ oder leitfaden liegen nicht vor, folglich musste ich alles aus seinem weit-schweifigen und doch mangelhaften recla-m-buch zusammenlesen. Eben so wenig ist die methode in einer schule erprobt, und die im buch behaupteten erfolge sind nur vom verf. erträumt.*)

*) Zum beleg muss ich noch einen paragraphen aus dem besprochenen buch mittheilen. „Le mécanisme le mieux construit doit être essayé une fois au moins . . . Je repartis pour Berlin, car il m'avait été démontré que c'était par la parole vivante que se transmettait une langue. . . . Les cinquante séries qui traduisaient ou exprimaient l'ensemble de mon individualité, c'est à dire tout le livre de mon existence, je devais les revivre en allemand, le reconcevoir en allemand, et pour cela, d'abord les entendre en allemand. . . .“

„J'habitais et vivais au sein d'une excellente petit famille d'origine saxonne. A ma requête, les enfants furent livrés à ma discrétion.

„Leur plus grand désir était d'ailleurs d'apprendre le français. Il y eut donc entre nous échange de services. Nous nous établimes autour de notre table, et commençames l'étude des séries.

„Ce n'est pas ici le lieu de raconter comment je dirigeais les leçons ou plutôt la con-
1689

Und nun können wir unser schlussurteil über die in der rede stehende methode auf folgende punkte stützen:

1. *Der sprachlehrer soll sich von der beobachtung dessen, wie das kind sprechen lernt, belehren und leiten lassen.*

2. *Die wort-(verb, nomen, pronomen etc.) formen sollen nicht abstract für sich, sondern concret in der phrase gelehrt werden.*

2. *Die phrasen sollen ebenfalls concrete ideen enthalten, so dass sie leicht und sicher sowohl objective, wie subjective vorstellungen beim schüler erzeugen.*

4. *Das haupt- und dominirende element der phrase ist das verb, und alle anderen bestandteile der phrase sollen auf das verb bezogen werden.*

5. *Beim unterricht in den zeitformen des verbs, soll ausser der zeit der zeitliche character der durch die verbformen bezeichneten handlungen sorgfältig und als maassgebend berücksichtigt werden.*

versation, et comment à la manière de Socrate, je parvins à faire accoucher mes interlocuteurs successivement de toutes les expressions allemandes correspondantes aux détails de mes séries françaises.“ (Der verf. verweist auf das eben von mir berichtete verfahren.) „Je tiens seulement à déclarer que la grammaire, les racines, le dictionnaire ensemble avec Ollendorf et Robertson furent . . . bannis de notre table.

„Dès le seconde jour je sentis que j'étais sur le vrai chemin. Non seulement le travail était délicieusement facile . . . mais ce que nous assimilions dans une heure était prodigieux; et ce qui entrerait une fois dans l'oreille allait s'imprimer dans la mémoire et ne s'en effaçait plus. Après une heure de conversation, j'étais capable de reprendre, sans me tromper d'un mot, une série entière de 16 et 15 pages: 300 ou 400 propositions; et mes jeunes hôtes pouvaient la même chose en français.

„Au bout d'une semaine, je peçai les conversations ordinaires. Ma langue spontanément se delia, et comme l'enfant spontanément je parlai. Comme lui je trouvai des mots justes

6. Die construction ergibt sich natürlich und ungezwungen aus den zu grunde gelegten phrasen.

7. Das ohr ist das wichtigste, wirkksamste und vor allen andern zu gebrauchende vermittelungsorgan des sprachunterrichts.

Alle diese punkte beweist Mr. G. haarklein und unumstösslich. Es handelt sich nur darum, zu untersuchen, ob die dadurch verheissenen vorteile durch sein eigentümliches verfahren und seine speciellen mittel einzig, oder auch nur vorzugsweise zu erlangen seien.

Zur beantwortung dieser frage werde ich bei der beschreibung meiner sprachunterrichtsmethode, an welche nun die reihe kommt, mehreremal veranlassung finden, und dadurch zeit und raum ersparen. Dabei wird sich auch herausstellen, was das wirklich neue an der sache ist.

Im bericht über meine methode werde ich ein dem vorhergehenden entgegengesetztes verfahren beobachten, und

pour dire juste ce que je voulais. Comme lui encore, et intuitivement j'appliquai la grammaire; et mes locutions perdirent tout à coup la triste vertu de faire rire les gens. Bref, au bout de deux mois, je rêvais en allemand.

„Quinze jour après dans une joute philosophique à l'Université — in disputatione philosophica — je prenai la parole en allemand. Le sujet proposé était la comparaison de la formule de Descartes 'je pense donc je suis' à la formule de Hegel, 'das reine Nichts und das reine Sein sind identisch.'“

„Après un long et vif débat (en allemand s'entend) l'étudiant français était proclamé vainqueur.“

„Je savais l'allemand!“ (Meinherz! was wünschest du mehr?) . . .

„D'ailleurs, mes jeunes amis, qui n'avaient subi le supplice ni de la grammaire ni du dictionnaire, au bout de trois mois rêvaient en français aussi aisément que leur maître rêvait en allemand.“

1691

zuerst die grundsätze vorlegen, worauf die anwendung folgt.

I. Allgemein methodische principien:

1) Der unterricht besteht in erweckung und mitteilung von ideen, wozu ein fester grund unterlegt werden soll. 2) Die ideen sollen dem alter u. der reife des schülers angemessen sein. 3) Lehren wir wahres und wirkliches. 4) Alles nach seiner art und weise. 5) Das material des unterrichts soll nicht das ganz alltägliche und triviale sein, sondern bei jeder stufe des fortschritts etwas neues enthalten, wodurch die wissbegierde des schülers gereizt werde. 6) Jeder begriff soll seiner art und eigentümlichkeit nach vorbereitet und entwickelt werden. 7) Es soll dafür gesorgt werden, dass der schüler den jedesmaligen begriff deutlich und mit vollem bewusstsein im ganzen und einzelnen auffasse und sich aneigne. 8) Der gang des unterrichts soll stufenweise geleitet werden. 9) Nichts im voraus anzunehmen. 10) Man soll streng consequent sein. 11) Repetiren wir zweckmässig. 12) Gruppiren und classificiren wir vorsichtig. (Die beiden extremen fehler sind: das pedantische systematisiren und die — sit venia verbo — zerzaustheit). Unter diesen punkt gehört auch das, was ich den einmaleins-satz nennen möchte, nämlich dass in jeder auf einmal gegebenen lection nur ein einziger gegenstand zur sprache gebracht werde. Z. b. in der algebra die verwandlung einer summenformel in eine producten-formel; in der grammatik eine casus-form u. s. w. Dieser grundsatz ist aus meinem sogleich zu zitirendem büchlein durch ein unbegreifliches versehen ausgeblieben, obwohl ich mich im späteren darauf beziehe. Sämtliche principien sind nicht etwa ad hoc ausgedachte sätze; sie sind in einem in der ung. akademie 1867 vor-

1692

gelesenen und in demselben j. gedruckten tractat über die methodik wörtlich enthalten und hier in getreuer uebersetzung mitgeteilt. Dies zur wahrung der priorität.

II. Specielle, auf den sprachunterricht bezügliche grundsätze. 1) Eine sprache, oder deren grammatik zu lehren, sind zwei ganz verschiedene dinge. Die mehrzahl der grammatiken, hauptsächlich die in der Donatus-methode verfassten, dienen zum letztern und nur indirekt zum erstern zweck. Die grammatik enthält ja nur regeln, die aus der induction eines andern hervorgegangen sind, deren erlernung bloss das gedächtniss des schülers beschäftigt. 2) Der wahre sprachunterricht legt, die sprachtatsachen vor, aus denen der schüler inductiv durch eigene geistestätigkeit die eigentümlichkeiten der betreffenden sprache abstrahirt und sie anwendet, indem er die sich zugeeigneten, phrasen analogisch nachbildet. 3) Die wahren, lebenden individuen in jeder sprache sind die phrasen; daher 4) Die wort- und phrasenformen werden nicht einzeln und isolirt, sondern jedesmal in einer ganzen abgeschlossenen phrase vorgelegt. 5) Jeder wort- und phrasenform wird anfangs eine eigene sammlung von phrasen (thème od. uebungsstück) gewidmet; später können in einem thema mehrere, nahe verwandte formen sparsam entalten sein. 6) Die vollständige reihe der themen, oder das ganze handbuch muss alle formen der behandelten sprache erschöpfen. Dass dies möglich sei, beweisen ja alle grammatiken, die auf vollständigkeit anspruch machen. 7) Die reihenfolge der formen bestimmt der grundsatz, dass die wesentlicheren und einfacheren den minder wesentlichen u. zusammengesetzten vorausgehen. 8) Das verb ist das allerwesentlichste glied (od. ele-

ment) der phrase. Mithin muss es mit dem verb in seiner einfachsten und unabhängigesten form angefangen werden. 9) Alle übrigen coordinirten glieder der phrase beziehen sich auf das verb, und ihre rangordnung in der methode wird durch ihr engeres od. loserer verhältniss zum verb bestimmt. Die phrase besteht demnach aus dem verb und den dasselbe qualificirenden wörtern, die ich „ergänzungen“ in weitem sinne*) nenne. 10) In jedem thème dürfen ausser der eben darin zu lernenden neuen form nur die schon erlernten gebraucht und nie irgend eine der später zu lernenden angebracht werden. Auf die art wird die reihe der thème-en ein vollständiges und gesund organisches bild der entwicklung der bezüglichen sprache angeben.

Diese grundsätze sind wiederum nicht ad hoc erfunden, sondern in zwei von mir herausgegeben grammatiken angewendet Sie werden auch hinreichen die nähere praktische einrich-

*) Ich rechne den nominativ auch unter die ergänzungen. Er ist ja nichts anderes, als das mit dem verb in der engsten beziehung stehende bestimmungswort. Dass er in dem — freilich häufigsten — fall, wo personalendungen vorhanden sind, die verbform bestimmt, ist sehr unwesentlich. Wenn der Engländer: „I went,“ „we went“ oder der deutsche: „wir gehen“ „sie gehen“ sagt, denken sie nicht im mindesten daran im letzteren ausdrück den wortstamm durch irgend eine personalendung zu unterstützen. Die vergleichende grammatik hat es ja dargetan, dass die personalendungen nichts als verkappte nominative sind. Die in den romanischen sprachen befindlichen endungen sind bloss überreste der lateinischen, die ihre bedeutung meist vollständig verloren haben, sonst würde man nicht nötig haben den indispensablen nominativ immer hinzuzufügen. Dann gibt es auch andere ergänzungen, welche das verbform bestimmen. Die zeitadverbien tun es ja auch, und im magyrischen und manchen andern ugrischen sprachen bestimmt der accusativ eigene verbformen.

tung eines nach meiner methode zu verfassenden sprachunterrichtshandbuchs zu erklären.

Nehmen wir als substrat der methode die lat. sprache an.

Die zwei uebungstücke (thème, aufgabe etc.) des I. abschnitts befassen sich mit der allereinfachsten phrase, in welcher die handlung mit dem blossen verb ausgedrückt wird.

1) „Fulgurat, tonat, pluit, ningit, est etc.“*)

2) „Statur, sedetur, dormitur, saltatur etc.“

Nach dem einüben beider, oder auch einzeln nach jeder derselben folgt gleich die analyse. Das verb besteht aus *stamm* und *suffix*. Beim letzteren geschieht aus rücksicht auf den 10. specialgrundsatz keine erwähnung der personbedeutung, nur soviel wird ausgesagt, das das suffix als erkenntnzeichen des wortes dient, dass es nämlich ein verb ist. Auf das verfahren bei der analyse brauche ich nicht näher einzugehen, da ich für kundige lehrer schreibe. Nur die bemerkung erlaube ich mir, dass der lehrer nur an ein paar beispielen zu zeigen hat, wie die analyse zu bewerkstelligen ist; der schüler soll sie aber bei jeder phrase wiederholen, und sie selbständig analysiren.

Die lateinische sprache drückt aber nicht nur unpersönliche sätze mit einem verb für sich aus, sondern auch formen, wie *pergo, pergis, pergimus, pergitis,*

*) Auch darf man hier nicht von weglassen des subjekts, concordanz u. s. w. sprechen. Es genügt anzugeben, dass *pergo*, ich gehe; *pergitis*, ihr geht etc. heissen. — Es ist geraten mit verben 2-ter u. 4-ter conjugation anzufangen, und auch die erste person zuletzt zu erörtern, damit die auslassung von *a* des stammes in der 1 p. sing. erklärt werden könne.

müssen uebungstücke und analysen gewidmet werden und zwar jeder form einzeln, und bloss in präsent, (ohne aber dieses zu benennen.)*). Dabei und dadurch wird dem schüler der Unterschied der vier conjugationen (mit verben 2-ter u. 4-ter conjug. angefangen) bekannt gemacht, und er gelangt zu den begriffen des numerus, der person, der concordanz, der wurzel und des stammes. Auch erlangt er eine gehörige vorbereitung zum

II. Abschnitt, in welchem der nominativ allein als erste und wichtigste ergänzung behandelt wird. Die phrasen bestehen demnach aus zwei wörtern, wie: „canis latrat,“ „cantat gallus.“ Sie werden nun in uebungstücke von hinlänglicher anzahl verteilt, damit die formen des nominativs erst im sing. durch alle declinationen, dann des pluralis dargestellt und gelehrt werden können. Dabei werden die im I. abschnitt entwickelten begriffe vervollständigt und die in den vorigen aufgaben nicht erschöpften formen des verbs nachgeholt. Um dies aber in gehöriger vollständigkeit tun, und überhaupt die ganze conjugation des praesens darlegen zu können, werden auch die pronominalnominative in die phrasen aufgenommen. Hiebei habe ich nun eine wichtige erinnerung anzubringen.

Es ist — wenigstens praktisch — bekannt, obwohl in keiner grammatik dessen mit einem worte gedacht ist, dass in der phrase ausser den accenten der

*) Es zeugt eben für keine wachsende einsicht in das wesen der sprache, dass der begriff des unpersönlichen von den grammatikern neuerer zeit sehr vernachlässigt, ja von manchen geflissentlich gemieden zu werden scheint. Tonat etc. sind wirkliche u. vollständige phrasen, und dieselben als elliptische zu betrachten, und sie durch hypothetische „subjekte“ erklären zu wollen, ist nachgerade lächerlich.

einzelnen worte, auch ein *phrasenaccent* laut wird. In den modernen analytischen sprachen, wo die wortstellung festgesetzt — ich möchte sagen: verknöchert — ist, kann dieser umstand füglich vernachlässigt, oder allentfalls der rhetorik überwiesen werden. Nicht so aber in den sprachen, wo eine freiere wortstellung im gebrauche ist, wie — um bei untern gegenstand zu bleiben — im lateinischen, wo jener umstand den bedeutendsten einfluss sowohl auf die construction, als den sinn der phrase besitzt. Einen phrasenaccent finden wir ohne ausnahme in jeder phrase von der einfachsten an bis auf die höchst erweiterten und zusammengesetzten; deswegen ist es notwendig den lateinischen schüler so früh als möglich damit bekannt zu machen. In dem auf dieser stufe vorliegenden falle diene zum beispiel die phrase: „frater dormit.“ Der accent kann sowohl auf dem nom., als auf dem verb liegen. Im ersten fall: „frater dormit“, antwortet die phrase auf die (zu denkende) frage: „quis dormit?“ Im zweitem auf: „quid agit frater?“ Letztere phr. heisst genau übersetzt: „Der bruder tut schlafen“; die erstere: „Es ist der bruder, der schläft.“ Die wortstellung wird auch mitunter umgekehrt, aber der accent behält dabei die nämliche wirkung. Aus allem geht die maasregel hervor, dass alle phrasen des II. abschnitts doppelt, nämlich mit vertauschung der accente gelesen u. dem entsprechend übersetzt werden sollen. Besonders wichtig ist die unterscheidung in bezug auf die nominative der persönlichen fürwörter. Denn sie sind in der lateinischen und anderen ihr geistig verwandten sprachen keineswegs blosser bezeichner der handelnden oder leidenden person, sondern werden stets als nachdrückliche ergänzungen gebraucht, folglich erhalten sie immer ac-

cente, Phrasen also die sie enthalten, sind gewöhnlich nur eindeutig. *)

*) Das ist eins von den dingen, von denen die verfasser unsrer griechischen und lateinischen grammatiken sich nichts träumen lassen. Um etwaigen einwürfen zu begegnen, muss ich erklären, dass die behauptung im text nur für einzelne, selbstständige phrasen strenge geltung hat. In andern, auf einander bezogenen phrasen kommen allerdings nonaccentuirte persönliche und demonstrative sogenannte fürwörter vor. Das ist der fall z. ex. bei gegensätzen, aufzählungen und nachweisungen. „Ego laboro, tu stertis.“ — „Nos legimus, vos scribitis, illi pingunt.“ — „Hi (d. h. die ebengenannten völker) . . . differunt“ (Caes.) Zu diesen phrasen gehört nämlich die gedachte frage: „Was tun . . .?“

(Fortsetzung folgt.)

SYMMIKTA.

THE FOLK-LORE SOCIETY, FOR COLLECTING AND PRINTING RELICS OF POPULAR ANTIQUITIES, &c.

— London. —

President. The Right Honourable Earl BEAUCHAMP, F.S.A. — Vice-presidents. H. C. COOTE, Esq., F.S.A.; W. R. S. RALSTON, Esq., M.A.; E. B. TYLOR, Esq., LL.D., F.R.S. — Council. Edward BRABROOK, F.S.A. James BRITTEN, F.L.S. Dr. Robert BROWN. Sir W. R. DRAKE, F.S.A. G. L. GOMME, F.S.A. Henry HILL, F.S.A. A. LANG, M.A. F. OUVRY, F.S.A. The Rev. Professor Sayce, M.A. Edward SOLLY, F.R.S. F.S.A. William J. THOMS, F.S.A. W. S. W. VAUX, M.A. — Director.—William J. THOMS, F.S.A. — Treasurer.—Sir William R. DRAKE, F.S.A. — Hon. sec.—G. L. GOMME, F.S.A. 2, Auditors.—John TOLHURST, Esq. J. S. UDAL, Esq. — Bankers.—Union Bank of London, Charing Cross Branch, to whom Subscriptions must be paid.—

That there is a wide-spread and growing interest in our Popular Antiquities, and an increasing desire to preserve the fast fading relics of our Popular Fictions and Traditions, Legendary Ballads, Local Proverbial Sayings, Superstitions and Old Customs, is manifest from the number of Provincial Newspapers in which a „Folk-Lore Column“ now forms a prominent feature; while at the same time the researches of the antiquary and archæologist on these points

are now generally recognized as important elements in the scientific evidence as to human history. — The want of a common centre where these materials may be brought together and preserved for future use has long been strongly felt. — The **FOLK-LORE SOCIETY**, founded on the principle so successfully originated by the Camden Society, has been established to meet this want. — The **FOLK-LORE SOCIETY** will gather together and publish the more important Folk-Lore articles scattered throughout English literature; original communications on the same subject; and such accounts of the Folk-Lore of the colonies, and of other countries, as may serve to illustrate and explain that of our own. — European scholars have of late years paid considerable attention to popular antiquities, and many works of great interest have been published thereon in the chief Continental countries: it will be the work of the **FOLK-LORE SOCIETY** to bring the most important of these works under the notice of the Members. — Evening meetings for the reading and discussion of papers are held at 22, Albemarle Street, and a card of the appointments for the session 1880—81 may be obtained from the Honorary Secretary. — The publications of the Society are—

For 1878:—

THE **FOLK-LORE RECORD**, VOL. I.

CONTAINING—Some West Sussex Superstitions lingering in 1868, by Mrs. Latham. Miscellaneous:—Notes on Folk-Tales, by W. R. S. Ralston, M.A. The Folk-Lore of France, by A. Lang, M.A. Some Japan Folk-Tales, by C. Pfundes. A Folk-Tale and various Superstitions of the Hidatsa Indians, communicated by Dr. E. B. Tylor. Chaucer's Night-Spell, by William J. Thoms, F.S.A. Plant-Lore Notes to Mrs. Latham's West Sussex Superstitions, by James Britten, F.L.S. Yorkshire Local Rhymes and Sayings. Divination by the Blade-bone, by William J. Thoms, F.S.A. Index to the Folk-Lore in the First Series of Hardwicke's „Science-Gossip“ by James Britten, F.L.S. Some Italian Folk-Lore, by Henry Charles Coote, F.S.A. Wart and Wea Cures, by James Hardy. Faries at Ikley Wells, by Charles C. Smith. Notes. Queries. Notices and News.

For 1879:—

NOTES ON THE **FOLK-LORE OF THE NORTHERN COUNTIES OF ENGLAND AND THE BORDER**-. By William Henderson. A new edition, with considerable additions by the Author.

THE **FOLK-LORE RECORD**, VOL. II.

CONTAINING—Preface. The Neo-Latin Fay, by Henry Charles Coote, F.S.A. Malagasy Folk-Lore and Popular Superstitions, by the Reverend James Sibree, Jun. Popular History of the Cuckoo, by James Hardy. Old Ballad Folk-Lore, by James Napier. A Note on the „White Paternoster“, by Miss Evelyn Carrington. Some Folk-

Lore from Chaucer, by the Reverend J. G. Fleay. Reprints, &c.:—Four Transcripts by the late Thomas Wright, F.S.A. communicated by William J. Thoms, F.S.A. The Story of Conn-Eda; or, the Golden Apples of Lough Erne, communicated by Henry Charles Coote, F.S.A. Notes, Queries, Notices and News. Index to Vols. I. and II. Appendix: The Annual Report for 1878.

(A suivre.)

VOELSLIEDER DER TRANSILVANISCH-UNGARISCHEN ZIGEUNER.

(ERDÉLYILYIKA ZILYA ROMANE.)

— Inedita. —

Neue Folge.

III.

*Ja, ja, ja, ke the me jau
Nu mau ek kofa mol the pau.
Aven draga, the nasas
Jikai bruma na perel,
Amariv urma telen.*

Komme, komme lass uns gehn,
Nach dem kruga weines sehn,
Komme liebste, lass uns eilen,
Eh' der tau vom himmel fällt zu dicht
Und man unsrer fersen spur bespricht.
[unsrer fusstapfen erde (*urma*) aufrafft.]

Anmerkung. Urma (zunächst dem walach. entlehnt) heisst das stückchen erde, das aus der frischen fusstapfe von bösen weibern aufgehoben wird u. zur verzauberung des betreffenden dient. Teresia Tinis mutter lässt ihr kind baarfuss nicht einmal über den hofraum gehen beim regen. Urma bezieht sich stets nur auf das baarfussgehen.

CORRESPONDANCE.

50. Szerkesztő kénytelen levén majdnem egész április havát Dániai és Svédországi könyvtárakban tölteni, bocsánatot kér az áprilisi és májusi számok késő corrigálásaért, illetőleg szétküldéseért.

51. ERRATA: CORRIGENDA: 93. ágene: *ágene*. — 94. göttin: *göttin*. — Hlinar: *Hlin*, ar (t. i. Hlin, gen.-ar) Egyébiránt ez a Hlin kétségen kívül identikus a hellen *Helene*, s oláh *Iliana* névvel. (Vajjon *Ilion* hogyan viszonylik *Iliana*hoz?)

Felolós szerkesztő: DR. MELTZL HUÓÓ.